

TÜRKİYE MÜTEAHHİTLER BİRLİĞİ

ÜLKE BİLGİ NOTLARI

KÜBA CUMHURİYETİ

MAYIS 2019

KÜBA CUMHURİYETİ

I – ÜLKE KİMLİK KARTI

RESMİ ADI	KÜBA CUMHURİYETİ
RESMİ DİLİ	İSPANYOLCA
PARA BİRİMİ	KÜBA PEZOSU (CUP)
BAŞKENTİ	HAVANA
YÖNETİM BİÇİMİ	CUMHURİYET
YÜZÖLÇÜMÜ (km²)	110 000
NÜFUS (kişi) (Temmuz-2018)	11 116 396
TÜRKİYE İLE SAAT FARKI	- 7 SAAT
ULUSLARARASI TELEFON KODU	53
RESMİ TATİL GÜNLERİ	20 MAYIS / BAĞIMSIZLIK GÜNÜ
GSYİH (milyar \$) (2017 tahmini)	137
KİŞİ BAŞINA GSYİH (2016 tahmini)	12.300
ENFLASYON ORANI (TÜFE) (%) (2017)	5,5
ORTALAMA DÖVİZ KURU (\$/CUP) (2017)	1

KÜBA CUMHURİYETİ ANKARA BÜYÜKELÇİLİĞİ

Adres : Pak Sokak, No: 1/28, Portakal Çiçeği Rezidansı, Çankaya / ANKARA
Telefon : 00 90 312 442 89 70 – 441 40 07
Faks : 00 90 312 442 61 15
E-posta : ambassador@embacubatr.net
Büyükelçi : Luis Alberto Amoros Nunez

T.C. HAVANA BÜYÜKELÇİLİĞİ

Adres : 5 TA AVENIDA NO: 3805 ENTRE 36 Y 40, MIRAMAR,
Ciudad HAVANA / CUBA
Telefon : 00 1 613 902 57 11
Faks : 00 537 204 28 99
E-posta : embajada.habana@mfa.gov.tr
Web Sitesi : <http://havana.be.mfa.gov.tr>
Büyükelçi : Ayşe Berris Ekinci

T.C. HAVANA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Adres : 5 TA AVENIDA NO: 3805 ENTRE 36 Y 40, MIRAMAR,
Ciudad HAVANA / CUBA
Telefon : 00 1 613 902 57 11
Faks : 00 537 204 28 99
E-posta : havana@ticaret.gov.tr
Ticaret Müşaviri : Alev Düzgün

II – GENEL GÖRÜNÜM

Yengeç Dönencesi'nin hemen başında ve Meksika Körfezi'nin girişinde yer alır. Aynı adı taşıyan asıl büyük adanın yanı sıra 3,715'ten fazla ada ve adacığı kapsar. Önce doğuya, daha sonra güneye yönelerek bir yay biçiminde Antil Denizi'ni çevreleyen Antiller ada zincirinin önemli bir parçasını oluşturur. En yakın komşusu olan Haiti'ye 77, Bahamalar'a 140, Jamaika'ya 146, Amerika Birleşik Devletleri'ne 180, Meksika'ya 210 ve Cayman Adaları'na 240 km uzaklıktadır.

Ülkenin ikinci büyük adası Juventud adasıdır. En yüksek noktası Turquino Doruğu'dur (2005 m). Toplam kara yüzölçümü 110.000 km²'dir. Yıllık ortalama sıcaklık 26 °C'dir. İki mevsimle belirlenen yarı tropikal bir iklime sahiptir. Eylül - Ekim ayları arasında görülen kasırgalar bazen büyük yıkımlara yol açmaktadır. Kıyılarının toplam uzunluğu 3735 km olup, Guantanamo Koyu'ndaki Amerika Birleşik Devletleri deniz üssüyle 29 km'lik kara sınırı vardır.

Küba'nın tek parti egemenliğine dayalı sosyalist bir devlet yapısı vardır. On dört il ve iki özel belediyesi bulunmaktadır.

Küba, Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) üyesidir.

Küba'nın nüfusu 11,1 milyon olup, oldukça karmaşık bir yapı gösteren nüfusu, geçmiş yüzyıllarda adaya değişik etnik toplulukların yerleşmesinin ürünüdür. Kolomb öncesi dönemde sayıları 80-100 bin arası olan ada yerlilerinden, günümüzde yalnızca adanın doğu ucunda yaşayan birkaç aile kalmıştır. Küba nüfusunun %51'i Mulattolar (Avrupalı ve Afrikalıların karışımı), %37'si beyazlar, %11'i siyahlar ve %1'i Çinlilerden oluşmaktadır.

Ülkenin en gelişmiş sektörleri turizm, tarım (özellikle şeker) ve madenciliktir (özellikle nikel). Küba, dünya'nın en büyük nikel üretici ve tedarikçisi olup; dünya nikel üretiminin %6,4'nü, kobalt üretiminin de %10'nu gerçekleştirmektedir. Küba'nın ihracatında başlıca ürünler; nikel, pancar şekeri, tütün ve tütün mamulleridir.

Ülkede karşılaşılan sorunların başında, işletmelerdeki verimliliğin düşük olması gelmektedir. Verimsizliğin başlıca nedenini, ülkenin teknolojik donanımında yaşanan büyük daralma oluşturmaktadır. Bu alanda karşı karşıya kalınan kısıtlar pek çok sanayi işletmesinin kapanmasına veya eksik kapasiteyle çalışmasına neden olduğu gibi tarımı yeniden en ilkel teknolojiye mahkum etmiş durumdadır. Sosyalist Küba ekonomisinin ayakta kalabilmesi için verimlilik sorununu çözmesi gerektiği aşikardır.

Sorunlardan bir diğerini ise, yine tarım ve sanayi sektörlerinde yaşanan daralma nedeniyle hizmet sektörüne verilen ağırlık oluşturmaktadır. Halen Küba'da ihracat gelirlerinin %70'i hizmet sektöründen sağlanmaktadır. Başta Venezuela olmak üzere ALBA (Amerika Halkları için Bolivarcı İttifak) ülkeleriyle yapılan anlaşmalar kapsamında teknoloji, hammadde, petrol ve benzeri karşılığında sağlanan sağlık ve eğitim hizmetleri, ülkenin en büyük dış ticaret gelir kalemini oluşturmaktadır.

Son yıllarda yaşanan uluslararası mali kriz, olumsuz kredi koşulları nedeniyle turizm sektöründe yaşanan durgunluk, dünya gıda fiyatlarındaki artış, ülkeyi vuran kasırgaların verdiği büyük hasar,

nikel fiyatlarının düşmesi gibi etkenler, ülke ekonomisinin halihazırda sahip olduğu sorunları daha da keskinleştirmiştir.

Küba'nın içinden geçtiğimiz dönemde aldığı ekonomik tedbirler, artan verimsizliği, sektörler arasında oluşan asimetriyi, dış ticarete bağımlılığı ve özellikle dış borçların yarattığı kırılganlığı çözmeyi amaçlamaktadır. Kübalılar açısından ülke ekonomisinin güçlendirilmesinin, sosyalist Küba'nın varlığını egemen ve bağımsız bir ülke olarak sürdürebilmesi için bir zorunluluk teşkil ettiği belirtilmektedir.

III - EKONOMİK DURUM

2011 yılında gerçekleştirilen 6. Küba Komünist Parti Kongresi'nde, ekonomik modelin güncellenmesi çalışmalarının temelini oluşturan "Ekonomik ve Sosyal Politika İlkeleri" kabul edilmiştir. Bu bağlamda, söz konusu belgede, halkın kalkınmasında kilit rol oynayan üretim sektörlerinin belirlenmesi, özel sektör sermayesinin sınırlarının çizilmesi ve kısıtlı sayıda kişinin elinde toplanmasının engellenmesi, bu kapsamda yüksek gelir sağlayacak girişimlerin daha yüksek vergi oranlarına tabi tutulması, temel sosyal hizmetlerin bedelsiz olarak halka sunumunun devamının sağlanması gibi ilkelerin altı çizilmiştir.

2016 yılında düzenlenen 7. Küba Komünist Parti Kongresi'nde ise, Devlet ve Hükümet Konseyleri Başkanı Raul CASTRO RUZ, başta sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler olmak üzere, Küba devlet malları ve hizmetlerinin özelleştirilmesi sürecinde neo-liberal formüllerin hiçbir surette uygulanmayacağını, Küba'nın kendi formülünün geliştirileceğini ifade etmiştir.

Güncelleme süreci bağlamında önem arz eden diğer bir belge ise, stratejik alanları, ekonominin itici güçlerini, etkin bir sosyal yönetimi, sosyal bütünleşmeyi, verimli değişimi, yabancı yatırımı, doğal kaynaklar ile çevrenin korunmasını ve adil bir yapıyı tanımlayan "2030'a Doğru Ulusal Ekonomik ve Sosyal Plan" olmuştur.

2017-2018 Küba Yatırım Portfolyosu'nda yer alan 10,7 milyar ABD Doları tutarındaki toplam 456 projeden 150'sinin yeni olduğuna dikkat çekilmektedir. Yeni projelerin büyük bölümünün gıda ithalatı ve gıda güvenliği ile ilgili olduğu belirtilmektedir. Öncelikli olarak kabul edilen sektörler ise tarım ve ormancılık, ilaç ve biyoteknoloji alanları, gıda, şeker, kimyasal ürünler, elektronik ürünler, demir, çelik ve makine sanayilerinin yanı sıra turizm, ulaşım, sağlık, inşaat, enerji ve madenler ve görsel-işitsel medya ürünleridir. Turizm yatırım olanakları ise, biri Varadero, diğeri Havana'da olmak üzere birer büyük su parkını; Havana'da 8 oteli, ayrıca Küba'nın değişik sahillerinde 22 oteli kapsamaktadır. Turizm alanında otellerin restorasyonu kapsamında büyük inşaat projeleri gündeme gelebilmekle beraber, projeler esas itibarıyla otellerin bir ortaklık sözleşmesi ile yönetilmesi kapsamında yabancı yatırımcıdan "finansman katkısı" talebi doğrultusunda finanse edilmektedir.

Küba Ticaret Odası, geliştirilen sosyo-ekonomik model çerçevesinde, arzu edilen refah ve sürdürülebilirlik düzeyine erişilebilmesi için yılda 2-2,5 milyar ABD Dolarlık yabancı yatırıma ihtiyaç duyulduğunu açıklamıştır. Ekonomi ve Planlama Bakanı, 2018 yılı sonuna kadar toplam 2 milyar ABD Doları değerinde yeni yatırım projesinin onaylanmış olacağını duyurmuştur. Ekonominin değişik sektörlerinin kalkınabilmesi için Küba piyasasında finansman, bilgi/tecrübe

paylaşımı, ortaklıklar tesisi, özelleştirmenin geliştirilmesi ihtiyaçları büyüktür. Ayrıca dış ticaretin güçlendirilmesi ve yatırım sürecinin daha dinamik bir nitelik kazanması da elzem görülmektedir.

Küba, başlatmış olduğu ekonomik reform çalışmaları çerçevesinde 2013 yılı Kasım ayında Mariel Limanı ve Özel Kalkınma Bölgesi projesini hayata geçirmiştir. ZED Mariel Bölgesi Limanı sayesinde Havana şehri ve Küba Cumhuriyeti Devleti bu bölgede yatırım yapacak yabancı firmalara ayrıcalıklar tanıyarak, kolaylıklar sağlamıştır. Reform sürecinin yavaş işlediği ve sağlanan ayrıcalıkların yeterli olmadığı yönünde eleştiriler mevcut bulunmaktadır. Bununla beraber pek çok Avrupa ülkesi gibi, Uzak Doğu ve Latin Amerika ülkelerinin yanı sıra Kuzey Amerika ülkesi Kanada dâhil pek çok ülkeye ait büyük firmaların bölgeye olan ilgileri artmıştır. Örneğin Meksika 2014 yılı Mayıs ayında Yatırım Teşvik Ajansı (ProMexico) ofisini ZED Mariel Bölgesi'nde açmıştır.

2016 yılı sonu itibariyle ZED Mariel Bölgesi'nde, 10'u yabancı sermayeli, 4'ü Yabancı Ülke-Küba Ortak Girişim Şirketi ve 4'ü Küba sermayeli olmak üzere, toplam 18, biri ise yeni bir şirket/ortaklık temelinde olmayıp yalnız projenin gerçekleştirilmesine yönelik sözleşme çerçevesinde olmak üzere toplam 19 oluşum faaliyete geçmiştir.

Yabancı şirketler arasında ilk aşamada; 2 Belçika (BDC Log-sağlık sektörüne yönelik malzemeler/BDC Tec-elektrik panelleri ve ısı sensörleri), 2 İspanya (ProFood Services-meyve suyu ve içecek konteynırları dağıtımı/ Teconsa-metal yapılar), 2 Meksika (Richmeat de Cuba-et paketleme/Devon Caribe-boya ve pas önleyici malzeme üretimi), 2 Brezilya (Brascuba-sigara üretimi/Odebrecht'e bağlı COI-altyapı ve mühendislik), 2 Hollanda (Unilever/Womy-malzeme kiralama şirketi), 1 Güney Kore (Arco33-tek kullanımlık şırınga ve sağlık malzemeleri), 1 Fransa (Bouygues-inşaat firması), 1 Vietnam (Thai Binh Corp-kağıt tuvalet malzemeleri) ve 1 Singapur (PSA International-Mariel Limanı'nı yönetim) şirketi yer almıştır.

Mart 2017'de ise ilave 5 proje onaylanmış, bu bağlamda 2 İspanya (Grupo Tot Color-araba boyası/Iberostar'a bağlı bir ortaklık-otel malzemeleri ithalatı ve dağıtımı), 1 Portekiz (Engimov-mühendislik ve mimarlık), 1 Brezilya (Fidas-otomobil ithalatı) ve 1 Panama şirketi (Autocentro-RF yapımı Kamaz kamyonlarının ithali) ZED Mariel Bölgesi'nde faaliyete geçmiştir.

Gıda Bakanlığı, Küba gıda işleme sanayine ivme kazandırmak amacıyla yabancı yatırımcıya yönelik 762 milyon ABD Doları değerinde 21 adet proje açıklamıştır. Bu kapsamda, Nestle'nin 300 kişiye istihdam sağlayacak ve anılan bölgede kahve, bisküvi ve başka gıda maddeleri üretilmesine yönelik projesi de 2017 yılında onaylanmıştır.

2017-2018 Küba Ekonomik Yatırım Portfolyosu dâhilinde yer alan 15 sektörden değeri 10,7 milyar ABD Dolarını bulan 456 yatırım projesinin 50 tanesi ZED Mariel Bölgesi'nde bulunmaktadır.

IV – KÜBA İNŞAAT SEKTÖRÜ

Ülkede inşaat sektöründe kısa ve uzun vadede finansman desteği alabilecek büyük yabancı firmaların tekliflerini bekleyen 15 adet proje duyurulmuştur :

- İnşaat, Yapı ve Mühendislik Sistemlerinde Modernleşme Projesi
- Ahşap Yapıların Geliştirilmesi, İyileştirilmesi ve Yenilenmesi Projesi
- Mayabegue Şehrinde Canasi Belediyesinde Alçı (Sıva) Maddeleri Üretimi Projesi
- Bütün İnşaat Ekipmanları İçin Onarım Hizmeti veren İmalathane Yapımı
- Sancti Spiritus Şehrindeki Beton Blokların Üretildiği Fabrikanın Yeniden Yapımı ve Modernizasyonu
- İnce Çimento-Fiber Levha Üretim Fabrikası
- Koyların Plajların Dip Tarama ve Düzenleme İşlemleri
- Artemisa Şehrinde Kireç Fabrikası Kurulumu
- Artemisa Şehrinde Harç Fabrikası Kurulumu
- ZED Mariel Bölgesi'nde Mermer Taşının İşlenmesi Potansiyelin Geliştirilmesi
- ZED Mariel Bölgesi'nde Alçıpan Üretim Fabrikası
- ZED Mariel Bölgesi'nde Sıhhi Mobilya Üretimi Fabrikası
- ZED Mariel Bölgesi'nde Bina Duvarları ve Zemin için Seramik Üretimi Fabrikası
- ZED Mariel Bölgesi'nde İnşaat Sektörü Makine ve Teçhizat Kiralama, Tamir ve Bakım Tesisi Kurulumu
- ZED Mariel Bölgesi'nde Koyların Temizlenmesi için Kullanılan eski bir Geminin Yenilenmesi Projesi

Küba'da faaliyet gösteren uluslararası inşaat şirketleri finansmanı genellikle firmaların kendi imkânları çerçevesinde uzun vadeli sağladıkları kredilerle mümkün olabilmektedir. Küba'ya kredi işlemlerinin kolaylaştırılmasında ve para transferinde bulunulmasında olumsuzlukları gidermek amacıyla, gelişmiş ülkelere ait uluslararası şirketler (İspanya, Fransa, Çin, Rusya, gibi) finansal sorunları aşmakta değişik yöntemler uygulamışlardır. Her ülke kendine ait Teknik Müşavirlik firmalarının yanı sıra kendi Bankalarını da sisteme dâhil etmiştir.

İnşaat sektörü alanında faaliyet gösteren Küba devlet kurumlarının 1999 yılından beri önde gelen ortağı konumunda olan Bouygues Bâtiment International Fransız firmasının Küba Cumhuriyeti Devletinde 22 tane otel inşaatı projesi bulunmaktadır.

2017 yılı Nisan ayında müşterilerine kapısını açan Grand Hotel La Manzana (diğer adıyla Kempinski), Fransız firmasının Küba'da 2 yılda tamamladığı ve GAVIOTA Devlet kurumu ile ortak olarak yürütülen ve tamamlanan ilk projesidir. Söz konusu proje, Havana'nın tarihi merkezindeki bir binanın 5 yıldızlı bir otele dönüştürülmesi ile tamamlanmıştır. Şu anda söz konusu otel içerisinde, 50'si suit oda, 4 adet bar, 2 adet restoran ve çatısında bulunan bir sonsuzluk havuzu ile 246 oda kapasitesine sahip bulunmaktadır.

Yine aynı Fransız firması tarafından yürütülen bir diğer proje ise; 2015'te inşaatına başlanılan ve 2018 yılında bitirilmiş olan, 321 oda ve 10 katlı Packard Hoteli projesidir. Diğer bir otel projesi ise, Jail Caddesi ile kalabalık sanat sokağı olan Paseo del Prado köşesinde yer alan ve Havana'da açıldığında beş yıldızlı lüks bir otele ev sahipliği yapacak olan binanın inşaatı Almet Emlak

Şirketi, Uluslararası Ekonomik Birliği (AET) ve Küba Cumhuriyeti Devleti Askeri Yapılar Şirketi (UCM) ile Bouygues Tasarım Şirketi'nin ortaklaşa yürüttüğü konsorsiyum çalışmasıdır.

Havana'yı geliştirme programının bir parçası olan ve yine Bouygues Tasarım firması ile devlet kurumu olan Empresa Inmobiliaria (Emlak Şirketi) Alмест tarafından inşaatı gerçekleştirilen Prado ve Malecon Otellerinin yapımının sırasıyla 2019 ve 2020 yıllarında bitirilmesi planlanmaktadır.

Altyapı yatırımlarına ilişkin uzun vadeli projelere baktığımızda; havaalanları, limanlar, kanalizasyon ve su dağıtımı, kara yolları, demiryolları, madencilik, petrol ve doğal gaz rafinerileri alanlarında projeler bulunmaktadır. Şu andaki en büyük projelerden bazıları; Brezilya şirketi Odebrecht (Mariel'deki önemli bir liman inşaatı ve adadaki birkaç havalimanı terminalinin yenilenmesi), Venezuela firması PDVSA (Cienfuegos şehri rafinerisinin genişletilmesi ve modernizasyonu) ve Kanada firması Sherritt Uluslararası İnşaat Şirketi (Matanzas'ın kuzey kıyısındaki Moa'nın nikel tesisinin ve petrol aramalarının genişletilmesi) tarafından üstlenilmiştir.

2015 yılı Haziran ayında başlayan ve Küba'da en önemli ikinci büyük şehir olan Santiago'nun doğu limanının modernizasyonu projesi, Çin devleti tarafından verilen 120 milyon ABD Dolarlık krediyle Çin İletişim ve İnşaat Şirketi (China Communications Construction Company) tarafından yapılmakta olup, inşaat aşamasındadır. Bu proje, büyük tonajlı gemilerin yüklenmesi ve boşaltılması için yaklaşık 250 metrelik betonarme ile birlikte üçü 50 ton kapasiteli, ikisi 30 ton kapasiteli gelişmiş teknik portal vinçlere sahip çok fonksiyonlu bir rıhtım inşaatını içermektedir. Bu yılın ortalarında bitirilmesi planlanan inşaatın tamamlanması halinde; yıllık ortalama 565.000 tonluk yük taşıma kapasitesi ile ülkenin kuzeybatısındaki ZED Mariel Bölgesi Limanı'ndan sonra ikinci büyük liman olacaktır.

Aynı anda 5.040 tonluk genel kargo ve 10.080 tonluk kuru yük kapasitesine sahip olması beklenen, Körfezde yük gemilerinin yeni rıhtıma erişim için 14 metre derinliğe ve 55.000 tona kadar gemilerin gelişine imkân sağlayacak, dalgakıranın iç kanalını, manevra rıhtımını, ikincil kanalları ve yanaşma kasalarını içeren kapasite erişimine ilave olarak iki adet çatılı ambarın da kurulumunu öngören proje ile ortaya çıkacak ve en yeni iletişim ağları ile donatılacak olan Liman, hem demiryolu hem de karayolu ile ülkenin geri kalan kısmına bağlanmış olacaktır.

V- MÜTEAHHİTLİK HİZMETLERİ ALANINDAKİ İLİŞKİLERİMİZ

Türk müteahhitlik firmaları tarafından Küba'da ilk olarak 2017 yılında iş üstlenilmiştir. Pazara girildiği tarihten 2019 yılı Nisan ayı sonuna kadar Küba'da toplam bedeli 202 700 000 ABD Doları olan 2 adet proje üstlenilmiştir. Bu projeler; Metal Yapı'nın Fransız Bouygues'e (2 700 000 Dolar) alt yüklenici olarak yaptığı cam işleri ile Karen Dış Ticaret AŞ'nin gemi üzerinden yaptığı elektrik ihracatı (200 000 000 Dolar) yatırımdır.

Yıl	Proje Sayısı	Toplam Proje Bedeli (ABD Doları)
2017	1	2 700 000
2018	1	200 000 000

TAV Holding'in bir parçası olduğu Fransız-Türk konsorsiyumu (Bouygues İnşaat Şirketi (BB)-ADP-TAV), Havana Havaalanlarının (Jose Marti Uluslararası Havalimanı ile San Antonio Los Banos Havalimanı) finansmanı ve geliştirilmesi için ilgili Küba İdaresine bir teklif sunmuştur. Bu çerçevede, ilgili konsorsiyum ve Küba İdareleri arasında 2016 yılında bir "iyi niyet anlaşması" imzalanmıştır. Ancak, inşaat çalışmaları henüz başlamamıştır.

Bir diğer Türk firması Global Holding ise, Bouygues Batiment International ile bir konsorsiyum oluşturarak, Küba Havana Kruvaziyer Limanının işletme haklarına teklif vermiştir.

VI – TÜRKİYE-KÜBA TİCARİ İLİŞKİLERİ

Türkiye ile Küba arasındaki ticaretin yıllara göre gelişimi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Türkiye - Küba Dış Ticaret Verileri (milyon \$)

Yıl	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2015	10	17	27	-7
2016	6	14	20	-8
2017	20	14	34	6
2018	32	12	44	20

Kaynak: TÜİK

VII – PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

- ✓ Umuma Mahsus Pasaport hamilleri vizeye tabidir. Diplomatik, Hizmet ve Hususi Pasaport hamilleri ise, anılan ülkeye yapacakları seyahatlerinde vizeden muaftır.
- ✓ Ülkeye girişlerde tifo, hepatit A, difteri ve tetanos aşularının önceden yaptırılması önem arz etmektedir.
- ✓ Türk yatırımcıların karşılaştıkları sorunların başında bürokratik işlemlerde aşırı derecede ağır işleyiş, işlemlerin hızlandırılmasının mümkün olmaması gelmektedir.
- ✓ Ülkede önemli düzeyde altyapı eksikliği bulunmaktadır. İnternet kullanımı, son derece pahalı ve hizmet olarak alınmasında süreklilik açısından zorlukların olduğu bir alt yapı sorunudur.
- ✓ Ticarete hâkim olan özellikle İspanyol ve İtalyan firmaların pazardaki kontrollerinin ülke yönetiminin en üst seviyelerinden sağlandığı ve ticari bağların yanı sıra kültürel bağların da önem kazandığı görülmektedir.